

Petar Runje

Povezanost unutrašnjosti i priobalne Hrvatske u srednjem vijeku

Povezanost između pokrajina u srednjem vijeku može se na različite načine posvjedočiti. Trgovina je važni način povezanosti jednoga kraja s drugim. Isto tako školovanje imalo je značajnu ulogu u povezivanju ljudi i krajeva. Vjerska i duhovna kretanja prožimala su velika i široka prostranstva i tako stvarala živu, vrijednu komunikaciju među ljudima. Takvih je područja u životu pojedinca i naroda mnogo. Ljudi su selili iz rodnoga kraja u susjedna područja i snalazili se u traženju boljega života. No bilo je i prisilnih iseljavanja kada je neko područje napadnuto od neprijateljskih snaga, i ljudi su jednostavno bježali da očuvaju goli život. Ovdje ću navesti kratke podatke o dvojici Ličana koji su preselili u Zadar i ostvarili prilično uspješnu životnu karijeru. Jedan je Krševan Dražojević, svećenik glagoljaš iz Krbave, na prijelazu iz 14. u 15. stoljeće. Drugi je Franjo Sršić, liječnik, kirurg iz Bužana, koji se u drugoj polovici 15. stoljeća pokazao kao uspješan, poslovan i marljiv radnik.

Krševan Dražojević, iz Krbave, svećenik glagoljaš u Zadru

Prva sigurna vijest o svećeniku Krševanu, pokojnoga Dražoja je kada 16. listopada 1385. služi u crkvi sv. Marije na Ugljanu i kupuje kuću u predjelu Pusterla u Zadru, od Vukoja sina pokojnoga Živka, iz Zadra, za devedeset zlatnih dukata¹. U ovom spisu ne govori se o jeziku kojim se svećenik Krševan služi. Cijenu od dvadeset zlatnih dukata Krševan je odmah isplatio, što je dokaz i njegova dobrog materijalnog blago-

1 ARHIV SAMOSTANA SV. MARIJE — ZADAR, Pergamene, br. 306. 16. X. 1385. »...dedit, uendidit, et tradidit presbitero Cresseuano filio quondam Drasoy, officianti in ecclesia Ste Marie de Giglano, districtus Jadre...«.

stanja. Po ovoj kupovini možemo misliti da se sprema na promjenu boravka tj. da se sprema prijeći u grad. Mjesec dana kasnije 25. studenoga 1385. Krševan u Zadru pred rektorima svjedoči o ispravnosti oporuke pokojnoga Radovana Jadrijevića, iz Ugljana koji je umro 21. studenoga a pokopan 22. studenoga u Ugljanu. Oporuku prenosi Petruša, žena pokojnoga Radovana, a Krševan je prvi svjedok koji izjavljuje da je točno kako je iznijela Petruša, žena pokojnoga Radovana². Svećenik Krševan 23. siječnja 1386. »de Igliano« prodaje kuću u Zadru u predjelu sv. Marije.³

Krajem devetoga desetljeća 14. stoljeća Krševan je na službi u sv. Mariji na Ugljanu.⁴ Krševan je 13. lipnja 1390. u Zadru i pred rektorima svjedoči o oporuci svoga župljanina na Ugljanu.⁵

Nešto kasnije svećenik Krševan pok. Dražoja »presbiter littere croatice«, 3. srpnja 1391. godine sastavlja javni ugovor s Petrom pok. Mihovila o izgradnji mlina za masline. Svećenik Krševan ulaže 70 libara u izgradnju mlina na terenu koji se nalazi »ad campum« u vlasništvu Petrovu. Ugovor ima i neke pojedinosti kojima se propisuje da se mlin ne smije prodati, a godišnju zaradu dijelit će na polovicu. Ugovoru pred javnim bilježnikom svjedoči svećenik Vulko »littere croatice« i Križan Pribislavić iz Podnadina⁶. Krševan je stanovnik Zadra, jer se po svem sudeći već prije preselio u grad Zadar i služi u crkvi sv. Katarine kod koludrica, kako ćemo vidjeti malo kasnije.

Godine 1394., 29. rujna, pred javnim bilježnikom Krševan pok. Dražoja »littere sclavonice capellanus monasterii S. Catherine« poništava ranije napisan ugovor.⁷ U tom dokumentu je za razliku od ranijega upotrebljen termin »littere sclavonice«, dočim je bilježnik Jordan Nosdronja radije upotrebljavao termin »littere croatice«. Možda ovaj podatak znači da se već u srednjem vijeku pridavala važnost nacionalnom!

Nakon godinu dana Krševan, kapelan samostana sv. Katarine, svećenik glagoljaš, od Rade, kćerke Jurja Bactico, a žene pokojnoga Križana Perfčića iz Ugljana, dobiva veliku donaciju: u posjed dobiva dvadeset gonjaja što lozom zasađene površine, što obradive zemlje na otoku Ugljanu. Također dvije kuće na tim posjedima. Opisani su i susjedni vlasnici dotičnih zemalja. Krševan može sve to uživati za života, a

2 Državni Arhiv Zadar (Unaprijed: DAZd.) Spisi zadarskih bilježnika (Unaprijed: SZN.) Petrus de Sercana, sv. I, svešč. 1, fol. 5, 25. XI. 1385. str. 140r-v.

3 DAZd, SZN, Articutus de Rivigano, sv. IV, svešč. 2, 23. I. 1385/86/.

4 DAZd, SZN, Nicolaus de Flumine, sv. I, svešč. 2, fol. 1, 20. X. 1389.

5 DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. I, svešč. 1, fol. 7, 13. VI. 1390.

6 DAZd, SZN, Jordanus de Nosdrogna, sv. I, svešč. 1, 3. VII. 1391. »Presbiter Creseuanus q. Drasoy littere croatice ex una parte et Petrus q. Michaeli ex altera parte habitatores Jadre...«

7 DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. III, fol. 50, 29. XI. 1394.

dužan je Radu odijevati, poštivati kao majku sve do njene smrti, a nakon smrti dužan je služiti sv. mise za ispokoj Rade i njezinih pokojnih. Navedene posjede i kuću Krševan ne može prodati i otuđiti na bilo koji način, nego može samo uživati a nakon nje-gove smrti neka sve to pripadne samostanu sv. Katarine. Taj je dokument napisan u samostanu sv. Dominika u Zadru pred svjedocima⁸. Tu je u neposrednoj blizini i samostan sv. Katarine gdje je Krševan služio kao kapelan. Vrlo blizu imao je i svoju kuću kod Pusterle. Postaje nam jasno kako je svećenik Krševan bio dobro stojeći. Njegov je otac Dražoj došljak iz Krbave, a možda je i sam Krševan rođen u Krbavi.

Čini mi se da je važno uočiti da uz veliko bogatstvo i materijalnu sigurnost koju ovom donacijom dobiva svećenik Krševan, preuzima i obavezu koju je prihvatio, a to je odgovornost za Radu, koja je sigurno, kao starija žena, ovisila o Krševanu. Krševan preuzima odgovornost da će se za nju brinuti kao sin za svoju majku. Tu humanu kvalitetu, naglašavajući materijalne vrijednosti, premalo se zapaža u povijesnim osvrtima i istraživanjima.

Krševan je napisao dvije oporuke. Jedna oporuka nalazi se pohranjena u samo-stanu sv. Marije. Napisao ju je 16. ožujka 1400. godine. Tu je oslovljen »Cresiovanus qdam Drasici de Corbavia habitator Jadre presbiter de littera sclavica.«. U oporuci sve ostavlja Radi, udovi pokojnoga Križana iz Ugljana. Poslije njene smrti neka sve imanje ide u ruke opatica samostana sv. Katarine »et duarum de antiquooribus litera-tis monialibus dicti monasterii«, i neka sve podjele među siromahe nastanjene u ho-spitalu toga samostana. Oporuka je napisana u kući oporučitelja⁹. Budući da je opo-ruka pisana u Svetoj godini, imam dojam da Krševan odlazi ili se sprema na daleko putovanje — hodočašće. Pred hodočašće piše oporuku ako se slučajno ne bi vratio. Zanimljivo je da uz opaticu kao izvršiteljicu oporuke imenuje i dvije druge koludrice koje znaju pisma, koje su pismene ako ne i više »literate«.

Krševan je imao i omiljeli nadimak »Osica«. Tako je oslovljen kada je sudjelovao kao svjedok u javnom spisu 24. studenoga 1400. godine »Grisogon qu. Drasoy dicto Osica littere sclavice«¹⁰.

Dolaskom u Zadar svećenik Krševan ušao je u poslovni pothvat izgradnje mlina za masline. On će i kasnije voditi računa o materijalnim dobrima. Godine 1402. svećenik Krševan, stanovnik Zadra, kupuje neke zemlje na otoku Ugljanu¹¹.

8 DAZd, SZN, Vannes qu. Bernardi de Firmo, sv. I svešč. 1, fol. 11. 26. X. 1395. »... presbitero Cressievano de lit-tera sclava qu. Drasoy de Crebavia nunc habitator Jadre cappellano et officianti in ecclesia S. Catarine de Ja-dra.«

9 ARHIV SAMOSTANA SVETE MARIJE — ZADAR, Pergamene, Svezak 5, Br. 371. Na pergameni stoji pri-bilježeno glagoljicom »To je list od popa Krševan taštata«.

10 DAZd, SZN, Matheus Salasich, Sv. I, svešč. 1, fol. 1, 24. XI. 1400.

11 DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. IV, fol. 92. 17. VII. 1402.

Svećenik Krševan napisao je glagoljicom, hrvatski, 13. travnja 1405. godine ponovno oporuku. Oporuka je otvorena 13. rujna 1408. nakon njegove smrti i bogata je podacima koji nam osvjetljavaju život i djelo ovoga zaboravljenoga, duhovno bogatoga i kulturnoga djelatnika. Bilježnik na početku oporuke prevedene u latinski jezik, stavlja da je oporuku pisao svojom vlastitom rukom hrvatski svećenik Krševan i da ju je zapečatio svojim poznatim pečatom. Oporuku je pisao u sakristiji sv. Platona. Otvorena je pred gradskim rektorima Andrijom de Grizogonisom, Mazolom de Fanfognjom i Krešom de Krešava. Bilježnik je zatim napisao i nekoliko riječi hrvatski »Ja svećenik Grisevanus manu mea scripsi«. Ostavlja samostanu sv. Katarine posjede svoje pomajke Rade. Daje za zvona sv. Katarine 50 zlatnih dukata. Ostavlja crkvi sv. Petra u Selačanima u Krbavi 50 zlatnih dukata, kao i razne druge vrijednosti različitim osobama i ustanovama. Svoje glagoljske knjige podijelio je raznim osobama. Nećaku Marku ostavlja svoj novi misal i novi brevijar, uz uvijet da postane svećenik. Jedan misal staroslavenski ostavlja župi u Lukoranu. Župi u Ugljanu ostavlja jedan psaltir novi i jedan stari¹².

Svećenik Krševan je iz Like, ima brojnu rodbinu, sjeća se svećenika glagoljaša, piše glagoljicom. Bio je uspješan, zapažen, marljiv svećenik i poduzetna osoba. Umro je prije 13. rujna 1408. godine. Budući da su se oporuke odmah nakon smrti otvarale, mogli bismo pretpostaviti vrijeme njegove smrti početkom rujna 1408. godine.

Od godine 1405. kada piše svoju posljednju oporuku pa do smrti imamo više podataka o svećeniku Krševanu u javnim spisima. Godine 1406. svećenik Krševan, glagoljaš, sin pokojnoga Dražoja, kupuje tri gonjaja zemlje, od Drage, kćerke pokojnoga Milka, stanovnice Zadra¹³.

Godine 1407. svećenik Ivan pokojnoga Krševana iz Berda imenuje izvršiocem svoje oporuke dvojicu svećenika glagoljaša, i to svećenika Krševana Dražojevića iz Zadra i svećenika Stjepana iz Crnogošćine.¹⁴

Svećenik Krševan pokazuje nam se kao veoma istaknuta osoba u zlatnom razdoblju glagoljizma u Zadru. Da li je što sam napisao, osim vlastite oporuke, preveo kao mnoge druge pojedinosti, bilo bi nam vrijedno znati. S ovo nekoliko sitnih podataka o svećenicima glagoljašima, pokazujem ih kao vrlo aktivne sudionike u javnom životu i jako dobro materijalno stojeće. Duhovno odrasli u sredini koja je prožeta kršćanskim idealima, doznajemo za nove, do sada nepoznate duhovne veličine i zaboravljene svećenike glagoljaše.

12 DAZd, SZN, Theodorus de Prandino, sv. VI, svešč. 1, fol. 2, 13. IV. 1405.

13 DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. I, svešč. 1, fol. 9, 3. IV. 1406. i DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. IV, fol. 102, 3. IV. 1406. U zadnjem dokumentu čitamo da je platio 123 libre za tri gonjaja maslina.

14 DAZ, SZN, Petrus de Sercana, sv. I, svešč. 2, 25. V. 1407. str. 460r–v.

Franjo Sršić, liječnik iz Bužana u Zadru

Znanost je bila uvijek sklona sposobnima. Sposobni su svjesni svojih mogućnosti i tu je zapravo sva veličina uspješnih. Mnogi su mladi ljudi dolazili u priobalje i tražili posao, postajali obrtnicima, ili išli na visoke škole i izvan Domovine. Čini se po svem da je takav bio i Franjo Sršić rodom iz Bužana iz unutrašnjosti preko brda.

Prvi arhivski spomen o Franji liječniku, imamo od 18. rujna 1473., kada mu u Veneciji svećenik Ivan »de Albona« daje neki novac kao liječniku »Magistro Franciscus de Jadra artem et medicine doctorem«¹⁵. Možemo se samo pitati, nije li to bilo vrijeme njegove specijalizacije.

U Zadru, pred svjedocima i javnim bilježnikom, 14. listopada 1482. nalazi se magister Franjo Sršić iz Bužana, kao liječnik kirurg u Zadru. On je taj dan nazočan pred bilježnikom i svjedocima, gdje izjavljuje da se odriče polovice imanja koja mu je oporukom ostavio pokojni svećenik Gostiša Radošić, nekoć župnik u Poveljani na Pagu. Gostiša je drugu polovicu imanja ostavio svojem bratu Šimunu, a Franjo se odriče u korist Šimuna, tj. brata pokojnoga Gostiše. Gostiša je napisao oporuku 31. srpnja 1482. godine¹⁶.

Ovim činom odricanja u korist Šimuna, Franjo nam se pokazuje kao čovjek koji ne želi koristiti svoj položaj. On je vjerojatno kao liječnik bio na usluzi pokojnomu Gostiši i, razumljivo, Gostiša ga nagrađuje imovinom. Međutim, Franjo se svjesno odriče toga imanja i te nagrade. A to pokazuje i veličinu čovjeka kojega položaj nije pokvario nego je ljudske vrijednosti pretpostavio materijalnim dobrima.

Franjo po svem izgleda nije samo u ovom bio velik, nego on je znao i svoje mogućnosti i poznao je svoje sposobnosti, nije se precjenjivao. Naime 17. prosinca 1482. godine Franjo javno priznaje kako nije više sposoban sam držati svoju ljekarnu na visini sa svim potrebnim uslugama i on uzima Jeronima Amadija, građanina Zadra koji je mnogo sposobniji i može raditi u ljekarni za svoga partnera kroz četiri godine. Franjo sam priznaje da nije sposoban tako ozbiljan zadatak vršiti sam, smatra da je Jeronim mnogo bolji i sposobniji te ga zato uzima u svoju radnju. Nagradit će ga tako što će dijeliti prihod uz sva dužna poštivanja vlasništva koje i dalje ostaje Franjino¹⁷.

15 ARHIVIO DI STATO VENEZIA, Cancellaria Inferiore, Busta 177, N. 3 Rizati de Battista svešč. II, br. 118. 18. IX. 1473.

16 DAZd, SZN, Johannes de Salodio, sv. II, svešč. 2, fol. 9. 14. X. 1482. »Magister Franciscus Sersich de Busana medicus in cyrurgia in Jadra tamquam heres testamentarius pro dimidia una cum Simone Radosich de Iuba qu. Venerabili presbiteri Gostisse Radosich districtus Pagi fratris dicti Simeonis...«.

17 DAZd, SZN, Johannes de Salodio, sv. II, svešč. 2, fol. 9. 17. XII. 1482. Ibiq. Magister Franciscus de Ultra montana aromatarius et medicus in Jadra considerans quod ipse solus non potest attendere eius apothece et

Sjećam se da sam zapazio i podatak kako je godine 1487. ponovo Franjo uzeo u svoju ljekarnu pomoćnika za pripremanje lijekova.

Nekoliko sitnih podataka nalazimo o Franji Seršiću iz Like, liječniku, kirurgu u Zadru, u arhivskim bilješkama Giuseppa Prage u Državnom arhivu u Veneciji. 30. srpnja 1482. časni muž fra Ivan, gvardijan u samostanu sv. Ivana u predgrađu Zadra, sastavlja neki ugovor s magistrom Franjom »Xersich de Busana«¹⁸. Također dva dana kasnije, 1. VIII. 1482., spominje se kod istoga bilježnika časni muž magister Franjo Seršić iz Bužana, liječnik u Zadru za kirurgiju¹⁹.

U društvu liječnici su uvijek bili blagonaklono gledani. Primali su doličnu nagradu za svoj rad i službu. Zadar je posebno značajan grad na jadranskoj obali, i kad jedan došljak dolazi na tako ugledan položaj i posao u Zadru, onda to može biti samo zbog uočenih njegovih sposobnosti. Njegove vrline nedvojbeno pokazuje i činjenica što je priznao da se netko drugi može bolje od njega brinuti o farmaceutskoj radnji. On se to ne srami priznati javno i tako se vladati. Odlika je to sposobnoga i odgovornoga stručnoga čovjeka na području medicine, kirurgije i farmaceutike.

Zaključak

Obilje arhivskih podataka o ljudima iz Like, Krbave, Modruša i Bužana u 14. i 15. stoljeću u Zadru i priobalju zaista je neiscrpno. U Zadru je bilo obrtnika svih profila, ali i pisaca, svećenika, vojnika, mornara, i raznih drugih zanimanja iz Like. Ovaj sitni prilog samo je poticaj za nova bilježenja i istraživanja.

quod non est ita aptus et praticus ad medicinas preparandas et conficiendas ut decet iuxta morem d. phisicorum civitatis Jadre.. et Hieronimus Amadio civis et habitator Jadre scientes optime hanc artem exercere accipit Hieronimum ibidem presentem volentem et acceptentem in eius socium hanc ad annos quattuor proxime venturis ad exertitiam artem aromatarie in apotheca..«.

18 MARCHIANA VENEZIA, Mss. Praga COD 520, Not. Petrus Dragono, Instr. 4, 30. VII. 1482.

19 MARCHIANA VENEZIA, Mss. Praga COD 520, Not. Petrus Dragono, Instr. 23, 1. VIII. 1482. »Providus vir Magister Franciscus Xersich de Busana medicus Hyadre in cyurgia«.

Summary

With the inflow of people from the continent to the coastal communes which had been ravaged by pestilence, the island was settled and rejuvenated with new vitality.

The author presents details about priest Krševan Dražojević, who was born in Krbava and lived for over 20 years in the Zadar area and in Zadar in the last years of his life at the end of the 14th and the beginning of the 15th century.

The paper also contains information about Franjo Sršić, a doctor from Zadar, who was born in Bužani in Lika and lived and worked in Venice and Zadar in the second half of the 15th century.